

származik közvetlen kutatásból. — Ezzel kapcsolatban úgy véli, hogy Papp Ferenc kissé lebecsüli a szótárak tanulmányozásának jelentőségét. Még ha fel is tételezhető bizonyos szubjektivitás a szótárak szerzőinél, de összességük kritikai tanulmányozása mégis biztos támpontot ad.

Puskin felfogását az idegen szavakkal kapcsolatban a szovjet nyelvtudomány ma is osztja. A megvizsgált anyag jelentős része pedig az 1847-es akadémiai szótárból származik. Így a felhasznált példaanyag megközelítően reálisan tükrözi az orosz jövevényszókincs fejlődését s a statisztika 1. és 3. pontjának adatait kibővített dokumentáció sem változtatná meg.

Az opponensek és a jelölt meghallgatása után a kiküldött bizottság a következő határozatot hozta: „Fogarasi Miklós értekezése már témaválasztásánál fogva is nagy jelentőségű orosz szótörténeti munka. Annak ellenére, hogy a szerzőnek nem volt módja helyszíni kutatásokat végezni, mégis elégséges anyaggyűjtést végzett ahhoz, hogy a nemzetközi eredetű képzők fejlődését nagy vonásokban meggyőzően mutassa be. Tanulmánya értékes adalék az orosz szóképzés történetéhez és az etimológiai kutatásokhoz.

Mindezek alapján a bírálóbizottság *egyhangúlag* javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Fogarasi Miklósnak a nyelvészeti tudományok kandidátusa fokozatot ítélje oda.”

A vitát összefoglalta:

Sipos István

a bizottság titkára

MOLNÁR JÓZSEF „A KÖNYVNYOMTATÁS HATÁSA A MAGYAR IRODALMI NYELV KIALAKULÁSÁRA A XVI. SZÁZADBAN 1527—1576 KÖZÖTT” CÍMŰ KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

1960. december 13-án folyt le Molnár József kandidátusi értekezésének vitája a következő bizottság előtt: elnök: *Pais Dezső* akadémikus; titkár: *Imre Samu*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa; bizottsági tagok: *Balázs János*, *Berrár Jolán*, *Hexendorff Edit*, a nyelvészeti tudományok kandidátusai, *Kőhalmi Béla*, *Wéber Antal*, az irodalomtudomány kandidátusai.

Elsőnek BÁRCZI GÉZA *aspiránsvezető* ismertette véleményét a jelölt munkásságáról. Rámutatott arra, hogy a XVI. század döntő fontosságú kora irodalmi nyelvünk történetének, ekkor tömörül viszonylagos egységbe egy olyan nyelvjárás fölötti, írott nyelvváltozat, amelyből fokozatos egységesülés útján kibontakozik mai irodalmi nyelvünk. Ennek a fontos korszaknak alaposabb megismeréséhez járul hozzá Molnár József értekezése, amely tárgyával, eredményeivel nemcsak a nyelvtudományt, a helyesírástörténetet, hanem az irodalomtörténetet, a könyvtörténetet és a művelődéstörténetet is érdekli. A szerző, bár természetesen a nyelvész oldaláról nyúl a kérdéshez, nem téveszti soha szem elől a többi szempontot sem. Molnár a régi magyar könyvek és e könyvek történetének igen alapos ismeretével fogott témája kidolgozásához, így sok új mondanivalója is van. Munkája nemcsak sok új eredményt hoz, hanem a későbbi kutatásokhoz is igen jó alapot ad.

Az opponensek közül először KNEIEZSA ISTVÁN ismertette véleményét az értekezésről. Bárczihoz hasonlóan ő is elismeréssel nyilatkozik az értekezés témaválasztásáról, és hangoztatja, hogy ennek az irodalmi nyelvünk alakulása szempontjából oly fontos kornak a vizsgálatára eddig még senki sem fordított olyan figyelmet, mint amilyet megérdemel. Rámutat arra, hogy Molnár József munkája már abban is eltér minden eddigi hasonló jellegű vizsgálatától, hogy a kérdéses korszakra vonatkozólag feloleli az összes nálunk elérhető nyomtatványokat, a budapesti közkönyvtárakban meg nem levőket pedig mikrofilm felvételek alapján dolgozza fel. Így e korai nyomtatványok legteljesebb jegyzékét az ő munkája tartalmazza, s már ezzel önmagában is nagy szolgálatot tett a tudománynak.

Molnár József munkája elsősorban a magyar irodalmi nyelv kialakulásának megismerése szempontjából igen jelentős. Azzal, hogy részletesen bemutatja egyes jelentősebb nyomdáknek azt a törekvését, hogy az egyes írók nyelvében és helyesírásában mutatkozó tarkaság helyett egységes nyelvi és helyesírási gyakorlatot alakítsanak ki, tulajdonképpen a magyar irodalmi nyelv integrálódásának első és talán legfontosabb szakaszát dolgozza fel. Ezen túlmenően azonban az értekezés — elsősorban az egyes művek részletes nyelvi és helyesírási analízise folytán — értékes tanulságokat szolgáltat a magyar hangtörténet számára is. Kniezsa István is rámutat arra, hogy az értekezés az irodalomtörténet számára is hasznos eredményeket ad, és a mű, szerző és nyomda viszonyának rendszeres vizsgálatával igen becses eredményekre jut a könyvtörténet területén. A könyvtörténeti kutatásokban az eddigi módszerek — papír, vízjel, betűtípus vizsgálata — mellett Molnár József sikerrel használta fel a nyelvi, főképpen pedig a helyesírási sajátságok bizonyító erejét is, s ezek a vizsgálati módok a jövőben remélhetőleg szerves részét fogják alkotni a könyvtörténeti vizsgálatoknak.

Igen jelentősnek tartja az értekezésnek a XVI. századra vonatkozó helyesírástörténeti eredményeit. Ezek az eredmények azonban a munkában elszórva jelentkeznek. Feltétlenül szükségesnek tartja egy ilyen jellegű összefoglaló fejezet elkészítését. Opponensi véleménye további részében néhány apróbb részletkérdésre tesz bíráló megjegyzéseket.

BENKŐ LORÁND opponens szintén helyesnek tartja a témaválasztást, elismeréssel nyilatkozik a jelölt módszeréről abban a vonatkozásban, hogy a lehető teljes anyagot dolgozta fel eredeti művek, illetőleg mikrofilmek alapján. Kiemeli, hogy a jelölt a többnyire túlságosan is bonyolult összefüggésekből majdnemhogy a végsőkig kiaknázza mindazokat a lehetőségeket, amelyek adódnak, de ugyanakkor kellő óvatosságot tanúsít a megközelíthetetlen esetekben. Megállapítja, hogy a szerző tanulmányából „elmélyedt munkára valló, eléggé biztos kézzel megrajzolt, pontos, megbízható képet kapunk a kor nyomtatványainak (mind az egyeseknek, mind összességüknek) elsősorban helyesírási sajátosságairól, de jórészt hangtani állapotukról is”. Bárczihoz és Kniezsához hasonlóan hangoztatja ő is, hogy az értekezés számos becses adalékot nyújt az irodalom- és a könyvtörténet számára is. Kiemeli Benkő a szakirodalom alapos ismeretét, kritikai felhasználását.

Az értekezés bírálatára rátérve megemlíti Benkő, hogy a munka első és második fele között „egy lassú átmenettel egybekapcsolódó szintkülönbség” van, s ezt az egyenetlenséget a munka megjelenése előtt feltétlenül meg kell szüntetni. Hiányolja, hogy a jelölt a tárgyalt kornak azokat a történeti-művelődéstörténeti tényezőit, amelyek tárgyával szorosabb kapcsolatban

vannak, nem állítja eléggé plasztikusan az olvasó elé. Az egyes szerzők, művek, nyomdák tárgyalásakor sok ilyen megjegyzést találunk ugyan, de ezek a részletek nem állnak össze egységes kóppé. Célszerűbb volna tehát beiktatni néhány átfogó, összefoglaló jellegű fejezetet.

Az opponens másik, általánosabb jellegű kifogása „az egyes szerzők, illetőleg művek hangtani sajátosságait bemutató” felfogást, módszert és ennek következményeit érinti. Azaz: az azonos eredményekbe torkolló, de eredetében és jellegében külön álló, egymástól többé-kevésbé független jelenségcsoportnak (pl. az *ö*-zés, az *i*-zés típusai), valamint a formálisan azonos fejlődési irányt mutató jelenségeknek (pl. labializáció, palatalizáció, gemináció stb.) együttes szemléletét, az író nyelvének értékelésekor e jelenségek gyakori egybeolvasztását hibáztatja, konkrét példákon mutatva be az ebből a szemléletből fakadó, az értekezésben fellelhető néhány bizonytalanságot, helytelen övketkeztetést. Végül néhány apróbb részletkérdést tesz bírálat tárgyává.

Az opponensi vélemények elhangzása után kialakult vita során BALÁZS JÁNOS fejtegette a magyar helyesírási rendszer kialakulásának problémáit, s rámutatott arra, hogy Molnár József értekezése jelentős mértékben elősegíti azt, hogy megalkothassuk a tárgyalt korszak helyesírási tipológiáját. — BERRÁR JOLÁN szerint Molnár értekezése nagy segítséget adhat ahhoz, hogy az előző korok eléggé zavaros nyelvállapotú kéziratok emlékeinek, a kódexeknek a nyelvjárását az eddigieknél biztosabban tudjuk tisztázni. Majd felhívja a szerző figyelmét Dévai hangjelölésével kapcsolatban a szakirodalomban felmerült újabb feltevésekre. — KŐHALMI BÉLA a jelölt komplex jellegű kutatási módszereit méltatta, s hangsúlyozta, hogy Molnár József eredményei igen értékesek a nyomdászattörténeti és a könyvtörténeti kutatás számára. — ABAFFY ERZSÉBET kifejti: kutatásai során ő is arra az eredményre jutott, hogy a XVI. század végén már beszélhetünk elsősorban az irodalmi művekben élő, többé-kevésbé összecsiszolódott nyelvi változatról, de — véleménye szerint — ez a nyelvi változat nem volt egységes, hanem az ország különböző területein különbözőképpen alakulhatott.

A vita végén MOLNÁR JÓZSEF *válaszolt* az opponensi véleményekre és a hozzászólók megjegyzéseire. Az opponensek kritikái megjegyzéseit általában elfogadja, a javasolt kiegészítések, összefoglalások elkészítését ő is helyesnek látja, s ennek elvégzésére ígéretet is tesz. Néhány, a vita során felmerült részletkérdésre vonatkozóan bővebben kifejti véleményét.

Az aspiránsvezető jelentése, az opponensek véleménye, illetőleg a vita alapján a bizottság a következő értékelést terjesztette a Tudományos Minősítő Bizottság elé: „A bíráló bizottság megállapítja, hogy Molnár József értekezése az 1527 és 1576 között megjelent magyar nyelvű nyomtatványoknak sok szempontú feldolgozását adja. A hatalmas anyagot a szerző lelkiismeretesen, gondosan, az eddigi szakirodalom kitűnő ismeretében dolgozta fel. Az értekezés jelentős tudományos teljesítmény, amely nemcsak a jelöltnek a tudományos munkában való jártasságáról tesz tanúságot, hanem számos új, a további vizsgálatokban igen hasznosítható eredménnyel és értékes színnel gazdagítja újabb nyelvészeti irodalmunkat. Az értekezés komplex jellegű munka, s nemcsak a nyelvtudomány — elsősorban a hangtörténet, a helyesírástörténet és az irodalmi nyelv kialakulásának története —, hanem az irodalomtudomány, a könyvtártudomány és a művelődéstörténet számára is hasznos tanulsággal szolgál.”

Mindezek alapján a bíráló bizottság *egyhangúlag* javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Molnár József részére a nyelvészeti tudományok kandidátusa fokozatot ítélje oda.

A vitát összefoglalta:

Imre Samu

a bizottság titkára

RADANOVICS KÁROLY: „NÉVUTÓS HATÁROZÓK A KOMI NYELVBEN” CÍMŰ
KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A bírálóbizottság: elnök: *Kálmán Béla*, titkár: *Bereczki Gábor*, tagok: *Moór Elemér*, *Sz. Kispál Magdolna*, *Vértes Edit*.

FOKOS-FUCHS DÁVID terjeszti elő elsőnek opponensi véleményét. A Radanovics választotta témával röviden már foglalkozott ő előtte Szedrey Zsigmond a komi határozókról írt dolgozatában (NyK XLVI). Ennek a tárgykörnek egy kisebb részét dolgozta fel a jelölt igen széles alapon. Anyagát nemcsak a komi népnyelvi gyűjtésekből merítette, hanem nagymértékben felhasználta újabb komi írók műveit is. Vizsgálódásaiban állandóan figyelemmel van a komi névutóknak megfelelő udmurt névutókra is, úgyhogy dolgozata az udmurt névutók nagy részét is részletesen tárgyalja. Iparkodik a tárgyalt névutók etimológiáját tisztázni, funkciójukat megvilágítani és megmagyarázni. A szóba kerülő nyelvi jelenségekkel kapcsolatban állandóan figyelemmel kíséri a rokon nyelvek hasonló jelenségeit és szintaktikai fejtegetéseiben nem hanyagolja el az esetleges orosz nyelvi hatás tisztázásának a szempontját sem. A dolgozat nemcsak világos képet nyújt a komi nyelv névutóiról, hanem olyan eredményekre jut, amelyek általános nyelvtudományi szempontból is fontosak. Rámutat pl. arra, hogy a tárgyalt névutók hely- és időhatározói funkciói származnak a permi alapnyelvből és a mód-, állapot-, ok- és célhatározói funkciója pedig — a különbségek tanúsága szerint — már a komi és az udmurt nyelv önálló élete folyamán alakult ki.

A dolgozattal kapcsolatban felmerülő fontosabb észrevételek a következők:

A dolgozat terjedelme meghaladja az ötszáz oldalt, így bizonyos rövidítésekre lenne szükség. Hasznos ugyan a rokonnyelvi megfelelések közlése az egyes névutók jelentése és funkciója szempontjából, de több helyen be lehetne érni az irodalmi utalással. Ahol egy szerepre tömegesen lehet példát idézni, ott csökkenteni kell a példák számát.

Ahol kevés a példa, ott érdemes lenne pótlólag figyelembe venni az új zürjén szótár adatait.

Az egyforma példákon belül jó lett volna megjelölni a sorrend szempontjait is. A személyragos névutók alkothatnának külön csoportot.

Ezt követően az opponens több elvi kérdést vet fel az idézetek írásával és a példák magyar fordításával kapcsolatban, majd számos kisebb helyreigazítással, kiegészítéssel zárja opponensi bírálatát.

HAJDÚ PÉTER opponens bevezetőül elmondja, hogy a dolgozat többet ad, mint amennyit a címe jelez, mert a komi névutókkal együtt tárgyalja a megfelelő udmurt névutókat is, és így lehetségessé válik, hogy végső következtetéseit a permi alapnyelvre is kiterjessze. Ha az udmurt anyagot még